

ÎN CĂUTAREA (RE)DEFINIRII AUTONOMIEI UNIVERSITARE

LARISA BUGAIAN, *prof. univ., dr. hab.*,
Universitatea Tehnică a Moldovei

Abstract. *Actually education is one of the most active areas in the social, economic and cultural life. It could be contradictory terms. In fact, these terms are interdependent, because without these features national educational improvements cannot exist. Extensive reforms in the higher education and in the undergraduate level too, reflect the profound changes that take place in contemporary society. Regarding the higher education extensive reforms have been experienced in the last decade. Without claiming to cover complete all controversial moments of the higher education sector. I would try to analyze some of the main issues that are of the first importance, namely.*

Astăzi suntem martori la restructurarea diferitor sectoare ale societății – economie, piața muncii, sistemul social, politic etc. Este un proces atât la nivel de state – națiuni, cât și la nivel regional și global. Sistemele educaționale din majoritatea țărilor, la rândul său, reacționează la acest proces și se angajează în reforme radicale ale învățământului superior în scopul atingerii obiectivelor economice, sociale și politice ale societății. În acest mediu emergent universitățile urmează să se re poziționeze pentru a-și redefini și adapta funcțiile, formând un spațiu autonom de luare a deciziilor proprii și prezentând, astfel, un rol inovator în mediul social-economic [4].

Masificarea studiilor superioare și sporirea costurilor pentru studii au dus în consecință la o responsabilitate sporită a instituțiilor de învățământ superior față de opinia publică. Tot mai frecvent se discută rolul și funcția instituțiilor de învățământ superior cu privire la eficacitatea și eficiența realizării cerințelor societății privind pregătirea specialiștilor.

Universitatea ca actor principal al societății bazate pe cunoaștere are menirea de a contribui la bunăstarea individului și a mediului socio-economic, generând cunoștințe și transferându-le studenților prin educație, cercetare și inovare. În acest context misiunea universității față de societate se modifică, fiind definită prin trei componente de bază:

- **Formatoare de resurse umane competente:** prin procesul de învățământ, atât cel inițial, cât și cel continuu, universitatea are menirea de a forma specialiști cu competențe care aduc un avantaj competitiv pe piața muncii, fiind percepute de către angajatori ca valoare adăugată și care în final contribuie la bunăstarea societății.
- **Generatoare a noului în cunoaștere:** prin cercetare–dezvoltare–inovare, universitatea produce rezultate transferabile mediului de afaceri în produse și servicii cu valoare adăugată înaltă.

- **Contribuitoare activă la dezvoltarea comunității prin transferul de cunoștințe** și intervenția cultural – educativă în spiritul paradigmei sociale a viitorului, intervenția instituțională – implicarea universității ca actor instituțional activ în acțiunile de dezvoltare a societății, intervenția individuală – implicarea directă a membrilor comunității academice în viața societății (consultanță, expertiză, reprezentare în organisme consultative și decizionale etc.).

Misiunea unei universități moderne constă în rolul său de actor principal într-o societate bazată pe cunoaștere, având menirea de a contribui atât la bunăstarea individului cât și la bunăstarea mediului socio-economic, generând cunoștințe și transferându-le studenților prin intermediul educației, cercetărilor și inovațiilor.

Astfel, autonomia este corelată cu misiunea pe care și-o asumă universitatea în societate. În termeni generali misiunea trebuie să poarte un caracter responsabil. În primul rând, această abordare ține de viziunea pe termen lung a misiunii în acord cu cerințele evoluției societății, iar în al doilea rând, ține de strategii adecvate pentru a răspunde modificărilor rapide și cerințelor imediate ale societății.

Conștientizând toată amploarea și diversitatea învățământului superior contemporan universitățile au nevoie de o autonomie mai largă pentru realizarea misiunii. În acest sens, provocarea ține de definirea conceptului de „autonomie”, formele acesteia, cadrul politicilor educaționale, implicarea altor părți interesate și identificarea celor mai bune practici internaționale cu privire la autonomia universitară. Este recunoscut faptul că natura cuvântului „autonomie” nu este una absolută, ci totalmente depinde de contextul în care este aplicat. În cadrul instituțiilor de învățământ superior acestui cuvânt i se asociază următoarele semnificații – *libertate și independență*. În cazul în care: un număr tot mai mare a populației solicită studii superioare, instituțiile de învățământ superior asigură abilități și competențe necesare absolvenților, instituțiile de învățământ superior sunt eficiente în cadrul triumphiului cunoașterii predare – cercetare – transfer de cunoștințe – esența cuvântului „autonomie” în practică este înțeleasă ca libertate și independență universitară, și reprezintă ceea ce funcționează mai bine în relația cu statul și societatea [2].

Autonomia nu este un cuvânt nou pentru mediul academic. În ultimul deceniu, valoarea acestei idei a fost apreciată de multe guverne europene. În societatea modernă legăturile dintre mediul academic și cel de afaceri au devenit mai puternice, iar cerințele societății față de studiile universitare – mai stricte. Acesta este motivul pentru care este necesar cadrul corespunzător în care universitățile să-și poată îndeplini misiunea în cel mai bun mod posibil.

Conform Asociației Universităților Europene, autonomia universitară conține patru componente: autonomia organizațională, autonomia financiară, autonomia academică și autonomia resurselor umane [1].

Autonomia organizațională ține de capacitatea de a decide asupra structurilor universitare și statutului lor, procedurilor și criteriilor de selectare a organelor și factorilor de decizie, capacitatea de a decide asupra implicării persoanelor din exterior în activitatea organelor de conducere ale universității, capacitatea de a crea persoane juridice distincte.

Autonomia financiară prevede modalitățile de finanțare, tipurile și volumul fondurilor disponibile pentru finanțare, mecanismele de atragere și alocare a fondurilor, posibilitatea de a-și păstra soldul rămas în urma finanțării de la buget, precum și posibilitatea de a împrumuta bani de pe piața financiară, dreptul de proprietate asupra clădirilor, dreptul de a decide asupra taxelor de studii și taxelor pentru prestarea altor servicii.

Autonomia academică se referă la oferta educațională, planurile de studii și metodele de predare, capacitatea de selectare a mecanismelor de admitere la studii, deciziile asupra domeniilor, obiectivelor și metodelor de cercetare, capacitatea de a selecta instituțiile abilitate pentru evaluarea calității.

Autonomia resurselor umane administrează responsabilitățile cu privire la procedurile pentru recrutarea, salarizarea și promovarea personalului.

În ultimii ani discuțiile și analizele referitoare la autonomia universitară s-au concentrat anume asupra acestor patru componente de gestiune universitară. Cu toate acestea, componentele enumerate nu elucidează suficient înțelegerea modului de operare a universităților moderne precum și a faptului cât de extinse și complexe sunt relațiile lor cu părțile interesate.

O înțelegere mai deplină a autonomiei universitare poate fi obținută numai printr-o abordare per ansamblu, definită prin termenul de „autonomie universitară instituțională”. Pentru a înțelege mai bine noțiunea de autonomie universitară instituțională precum și componentele clasice autonomia organizațională, financiară, academică, și a resurselor umane, e bine de a introduce cinci interfețe care caracterizează punctele interne și externe de interacțiune dintre universitatea modernă și părțile interesate. Aceste interfețe sunt: guvern – universitate; conducerea universității – cadrele universitare; cadrele universitare – studenți; universitate – mediul de afaceri, și universitate – mediul internațional:

Interfața guvern – universitate vizează politicile de stat în domeniul învățământului superior; rolul administrației de stat centrale și regionale în emiterea reglementărilor pentru structurile de conducere ale universităților; conducere vs. administrație; susținerea și promovarea instituțiilor de învățământ superior; necesitatea și rolul acreditării; modele de finanțare a activității de cercetare și predare; răspunderea și responsabilitatea publică, implicații privind misiunea universității.

Interfața conducerea universității – cadrele universitare vizează modelele de conducere și de administrare ale unei universități moderne; delimitarea competențelor în luarea deciziilor la nivel strategic și operațional;

implicații organizatorice de sus în jos, de jos în sus sau în paralel; mecanismele de stimulare și de evaluare; politicile de numire și promovare externe vs. politicile interne; mobilitatea cadrelor; răspunderea și responsabilitatea publică.

Interfața cadrele universitare – studenți vizează rolul studenților în conducerea și administrarea universității, precum și în procesele de predare și de cercetare; cadre universitare – profesori vs. cadre universitare – mentori; schimbarea concepției cu privire la studenți; modele pentru admiterea studenților (de exemplu, legate de politicile de stat generale în domeniul învățământului superior); modelele de evaluare a studenților; mobilitatea studenților; răspunderea și responsabilitatea publică.

Interfața universitate – mediul de afaceri vizează rolul întreprinderilor în conducerea și administrarea universității, precum și în procesele de predare și de cercetare; modelele de transfer de cunoștințe (de exemplu, în domeniul finanțării, proprietății, creației intelectuale, drepturilor asupra proprietății intelectuale) și de schimb de cunoștințe (de exemplu, programe de schimb de cadre, stagii pentru studenți, promovarea antreprenoriatului); dezvoltarea carierei și inovării; învățarea continuă; răspunderea și responsabilitatea publică.

Interfața universitate – internaționalizare vizează politicile de internaționalizare universitară; strategiile universitare cu privire la internaționalizare; mobilitatea cadrelor universitare și a studenților; mecanisme și modele de internaționalizare; acreditarea legată de procesul de internaționalizare; compatibilitatea internaționalizării cu autonomia universitară; internaționalizarea și misiunea universității; răspunderea și responsabilitatea publică.

După definirea misiunii universității și autonomiei instituționale universitare, este la fel de important de a discuta sumar importanța autonomiei universitare. Procesul de la Bologna și accelerarea integrării europene contribuie la crearea unei culturi universitare europene comune, caracterizată printr-un grad sporit de autonomie instituțională universitară. Se susține ideea că autonomia universitară aduce diverse beneficii sectorului învățământului superior, dar în același timp autonomia universitară nu presupune lipsa reglementărilor. Ea este percepută ca un factor de îmbunătățire a calității învățământului superior, creștere a performanțelor sectorului, facilitare a colaborării dintre universități, stat și mediul de afaceri, contribuind la sporirea atractivității instituțiilor de învățământ nu numai pentru studenții locali, dar și pentru studenții internaționali [3].

Autonomia universitara se exercită numai cu condiția asumării răspunderii publice. Răspunderea publică obligă orice instituție de învățământ superior:

- Să respecte legislația în vigoare, cartea proprie și politicile naționale în domeniul învățământului superior;

- Să aplice și să se supună reglementărilor în vigoare referitoare la asigurarea calității în învățământul superior;
- Să respecte politicile de echitate și etică universitară cuprinse în codul de etică aprobat de senatul universitar;
- Să asigure eficiența managerială și eficiența utilizării resurselor publice;
- Să asigure transparența tuturor deciziilor și activităților sale conform legislației în vigoare;
- Să asigure libertatea academică a personalului didactic și de cercetare, precum și drepturile și libertățile studenților.

Neconformarea la aceste tendințe exclude țara din acest mediu inovator și poate deteriora grav competitivitatea viitoare a unei națiuni. Autonomia instituțională universitară nu este un scop în sine, dar este o chestiune vitală pentru succesul sectorului academic. Nivelele de performanță ale instituțiilor de învățământ superior pot fi afectate în mod serios de către reglementările stricte și controlul guvernamental.

CONCLUZII

Autonomia nu este un concept cert. Autonomia este înțeleasă diferit în întreaga lume universitară. Ce ar trebui să cuprindă autonomia și modul în care aceasta ar trebui să fie introdusă în universități, de asemenea, diferă în funcție de punctul de vedere al universităților și al guvernării de stat. În același timp este o acceptare largă a noțiunii de autonomie, prin care, în primul rând, se înțelege o responsabilitate sporită privind activitatea universitară. În al doilea rând, autonomia necesită un cadru reglator conform căruia universitatea să poată opera clar și transparent, deoarece s-ar putea că, în timp ce unele modificări vor aduce la un grad sporit de libertate, tot aceste modificări pot provoca un regres în libertatea de decizie la alte niveluri. Astfel, esențial este nu doar să se evalueze nivelul de autonomie, ci și de a acorda mai multă atenție acelor aspecte care sunt reglementate într-un mod mai puțin clar.

Continuă să fie supuse dezbaterilor și criteriile dimensiunilor de autonomie. Autonomia universitară trebuie orientată la libertatea de a forma capacitățile instituționale. Dimensiunea organizațională este una în discuție cu un accent mai pronunțat asupra drepturilor și responsabilităților organelor de guvernare și management.

Mai constantă este dimensiunea academică, care pe parcurs a avut o libertate mai avansată comparativ cu altele.

Unele surse completează dimensiunea resurse umane și cu alte criterii de libertate și anume:

- Determinarea nivelelor graduale de unități academice/didactice sau non-academice concrete pentru necesitățile universității;
- Acreditarea autonomă pentru statele academice/didactice;

- Sistemul independent de salarizare bazat pe performanțe;
- Negocierea termenelor de angajare;
- Gestionarea autonomă a raportului între unitățile academice proprii și atrase prin cumul.

Dimensiunea financiară este completată de unii autori cu alte criterii adiționale de libertate și anume:

- Dreptul de a utiliza finanțările publice în mod flexibil după o structura rațională a activităților în dependență de necesitățile concrete ale universității și nu după o structură fixă;
- Abilitatea de a percepe taxe de studii, de a stabili taxe în varia scopuri (înregistrare, certificare etc.);
- Dreptul de a investi în produse financiare;
- Dreptul de a emite acțiuni și obligații;
- Dreptul de a motiva partenerii sociali să finanțeze universitățile, prin diferite deduceri de taxe pentru programele de susținere universitară.

În situația actuală de criză statul depune efort privind măsurile de optimizare a cheltuielilor bugetare cu încercarea de a influența mai puțin asupra învățământului superior. E de înțeles că, constrângerile bugetare guvernamentale sunt influențate de regulile generale și politica monetară națională. Autoritățile publice încearcă să găsească căile de a selecta universitățile după performanțe fără a le afecta profund în finanțare. Fiind dependente de fonduri publice multe universități de stat au început să-și crească veniturile prin lărgirea gamei de activități.

Extinderea bazei de finanțare pentru studenți cu taxă creează noi cerințe de responsabilitate publică. Accentul pe rezultate necesită o schimbare în relația student-profesor, punând un accent pe învățarea centrată pe student. Astfel, reforma în domeniul gestiunii și autonomiei universitare trebuie realizată concomitent cu dezvoltarea capacității instituționale precum și a resurselor umane universitare. Universitățile trebuie să-și traseze viziuni de lungă durată orientate la cerințele societății, corelate cu direcțiile strategice ale statului și asistate de mecanisme de dezvoltare durabilă. Se impun politici și reguli clare privind relația Guvern – Universitate. Implicarea membrilor de guvernare externă este, de asemenea, o prerogativă a timpului. Universitățile trebuie să facă față unor noi cerințe pentru un management eficient și eficace.

Referințe bibliografice:

1. Boer H. de, Jongbloed B. *A cross-National Comparison of Higher Education Markets in Western Europe*. European Higher Education at the Crossroads. Between the Bologna process and National Reforms, part 2, Springer Edition, New York London, 2012, p. 553-570. 2

2. European University Association. Thomas Estermann, Terhi Nokkala, Monika Steinel. *University Autonomy in Europe II*. The scorecard. Brussels, Belgium, 2012. 1
3. Felt U., Glanz M. *University autonomy in Europe: changing paradigm in higher education policy*. Edition of University of Vienna, 2002. 4
4. Scott P. *Higher Education Re-formed*. London and New York. Falmer Press. 2000, Kenney-Wallace, G. Plato.com: the role and impact of corporate universities in the third millennium, p. 58-77. 3